

ВИСНОВОК

**про наукову новизну, теоретичне та практичне значення
результатів дисертації Степаненко Наталії В'ячеславівни на тему:
«Захист та забезпечення прав дитини в умовах військових дій на
Донбасі: теоретико-правовий аналіз», що подано
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

1. Актуальність теми дослідження. Дисертаційне дослідження Степаненко Н.В. є надзвичайно актуальним на сьогоднішній день. В умовах трансформаційних процесів, які відбуваються в Україні внаслідок конфлікту на Сході нашої держави, суттєві зміни проходять у суспільно-громадському житті та законодавстві України. Реалізація сучасної політики і стратегії держави, які спрямовані на подальшу розбудову національних механізмів захисту та забезпечення прав дитини, їх адаптація до міжнародних вимог і стандартів, з одного боку, та відсутність відповідних системних наукових досліджень з цієї проблематики – з іншого, мотивували до комплексного монографічного дослідження особливостей правового захисту дитини в умовах військового конфлікту на Донбасі.

Актуальність теми зумовлюється також і тим, що при захисті прав дітей в умовах військових дій на Сході України відсутні спеціальні норми національного законодавства, існує неузгодженість надання спеціального захисту дітям під час збройних конфліктів, а також невідповідність міжнародним стандартам захисту прав дітей, спостерігається певний «розрив» між законом і реальністю.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконувалось в рамках науково-дослідної теми кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету Вищого навчального закладу «Університет економіки та права «КРОК» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення прав людини та дитини в умовах розбудови

правової, демократичної, соціально орієнтованої держави з широко розгалуженими інститутами громадянського суспільства» (державний реєстраційний номер УкрІНТЕІ: 0118U001384) 05.2018-06.2023.

Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Вищого навчального закладу «Університет економіки та права «КРОК» (протокол №4 від 02 березня 2018 р.).

3. Формулювання наукової задачі, нове вирішення якої одержано в дисертації. Метою дослідження є подальше вдосконалення теоретико-правових положень та формулювання пропозицій щодо правового захисту і забезпечення прав дитини в умовах військових дій на Донбасі.

Поставлена мета передбачає вирішення таких завдань:

- з'ясувати генезу, сутність, поняття, зміст і соціальні цінності правового статусу дитини;
- проаналізувати нормативно-правове забезпечення регулювання прав дитини у зоні воєнних дій (гібридної війни) та дітей, що постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів на Сході України;
- дослідити сутність прав дитини в Україні як «нову аксіологію» демократичного розвитку в умовах глобалізаційних викликів
- визначити поняття та алгоритми захисту прав дитини на тимчасово окупованій території на Сході України;
- з'ясувати особливості забезпечення захисту прав дитини в умовах гібридної війни на Сході України;
- визначити форми і методи діяльності публічної адміністрації у сфері забезпечення прав і свобод дитини в умовах гібридної війни на Донбасі у контексті загальноновизнаних міжнародних стандартів;
- окреслити теоретико-правові проблеми демократичних трансформацій конституційно-правового забезпечення захисту дітей в умовах військової агресії на Донбасі;
- дослідити міжнародний досвід правового забезпечення реалізації прав захисту дітей в умовах воєнних дій і збройних конфліктів;

– запропонувати заходи щодо підвищення ефективності і удосконалення законодавства у забезпеченні захисту дітей в умовах військової агресії на території України.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у процесі захисту та забезпечення прав дітей в умовах військових дій на Донбасі. Предметом дослідження є теоретико-правовий аналіз захисту та забезпечення прав дитини в умовах військових дій на Донбасі.

4. Наукова новизна одержаних результатів. Дисертаційне дослідження є однією із перших комплексних теоретико-правових праць з питань захисту та забезпечення прав дітей в умовах військових дій на Донбасі.

Дисертанткою сформульовано і обґрунтовано низку концептуальних положень, висновків та пропозицій, характеризуються науковою новизною і мають важливе теоретичне і практичне значення. Елементи наукової новизни подано у таких положеннях, висновках і пропозиціях:

Уперше:

– виокремлено, узагальнено і схарактеризовано, враховуючи трагічні військові події на Донбасі, що мають небезпечну значну часову тяглість та запропоновано авторське бачення інституту введення до наукового дискурсу і наукового обороту, як невід'ємної складової відповідно зумовленого розуміння механізму наповнення конкретним правовим змістом поняття «особливості забезпечення прав і свобод дитини в умовах війни», як окрему правову логічну категорію, враховуючи особливість даної категорії (дитини), її вразливість у стадії повноцінного розвитку та прерогативність для майбутнього кожної держави;

– аргументовано і виокремлено, що в сучасних умовах глобалізаційних викликів в Україні права дітей, які перебувають на території військових дій, знаходяться в протиріччі із реальними наявними проблемами і є вкрай вразливими, існують за недосконалості і неадекватності юридичних механізмів їх захисту;

– у порівняльно-правовому аспекті розмежовано, співвіднесено і скориговано пропозицію щодо запровадження і притягнення до кримінальної відповідальності за кваліфікуючою ознакою «злочинні дії, пов’язані з розв’язанням і веденням гібридної війни», включивши їх до переліку міжнародних військових злочинів;

– виділено і досліджено як окрему категорію специфікації, модернізації, інновації у діяльність публічної адміністрації в умовах гібридної війни та ефективного управлінського впливу на всіх рівнях влади у питаннях діяльності і захисту прав та свобод дитини в умовах військового конфлікту.

Удосконалено:

– розуміння, сутність, поняття та зміст правового статусу дитини, як складного багатоаспектного явища, яке нерозривно пов’язане із поняттям правового статусу особи, що повинно посідати особливе місце у сучасному демократичному суспільстві і бути одним із фундаментальних принципів формування і ефективного функціонування інституцій народовладдя, органів державної влади, місцевого самоврядування, політичних партій інститутів громадянського суспільства;

– понятійно-категоріальні механізми, методології системних підходів у окремих аспектах дослідження і розвитку наукових сентенцій щодо діяльності публічної адміністрації у сфері забезпечення прав і свобод дитини в умовах війни;

– пропозиції щодо систематизації міжнародних нормативно-правових актів з питань гарантій захисту прав і свобод дитини в умовах збройного конфлікту;

– розуміння феномену особливості захисту прав і свобод дитини в умовах збройного конфлікту, як необхідної умови його розвитку.

Дістали подальшого розвитку:

– дослідження і напрацювання українських науковців з питань створення передумов щодо захисту та забезпечення прав дитини в умовах збройних конфліктів;

– ініціативи щодо удосконалення чинного законодавства, вивчення правового підґрунтя для створення єдиного нормативно-правового документу, який регулюватиме соціальний, психологічний, економічний захист дітей, що постраждали внаслідок воєнних дій;

– пропозиції використання дипломатичних місій та міжнародно-правової спільноти з метою підтримки у подоланні деескалації воєнного конфлікту на Сході держави;

– рекомендації щодо створення постійних конкретних практик взаємодії діяльності публічних адміністрацій держав, у яких наявні збройні конфлікти (конференції, звіти, заслуховування).

5. Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, які захищаються. Результати наукового дослідження відповідним чином обґрунтовані та достовірні. Вони отримані внаслідок застосування і розвитку загальнонаукових, спеціально-юридичних та міждисциплінарних принципів і методів наукових досліджень та прийомів наукового пізнання. Методологічною основою дослідження стали загальнонаукові, конкретно-наукові та спеціально-юридичні підходи та методи. Методологія дослідження задекларованої проблеми визначена її специфікою і відповідає характеру теоретико-правового пізнання в частині виокремлення і теоретико-правового осмислення предмета та об'єкта дослідження, методів та логіки дослідницького пошуку і структуруванню одержаних результатів дослідження, відповідно до сучасної наукової та суспільно-політичної значущості в умовах військового конфлікту на Донбасі. При вирішенні задач дисертаційного дослідження застосовано метод рефлексії (саморефлексії, компаративної рефлексії) та діалектичний метод, який дозволив проаналізувати теоретичні і практичні питання захисту та забезпечення прав дитини в умовах військових дій. Під час дослідження процесу виникнення, формування та розвитку історичних витоків і генези правового статусу дитини застосовано історичний та історико-правовий метод. Для аналізу сутності норм міжнародно-правових та вітчизняних

законодавчих актів як правового статусу дитини загалом, так і захисту прав дитини в умовах військових дій на Донбасі слугував формально-догматичний метод. Аксіологічний підхід допоміг розкрити цінність прав дитини як певне правове благо. Застосування логіко-семантичного та логіко-юридичного методів дали можливість визначити поняття та алгоритми захисту прав дитини на тимчасово окупованій території Донбасу і з'ясувати особливості забезпечення захисту прав дитини в умовах гібридної війни на Сході України. Системний та структурний методи дозволили визначити форми і методи діяльності публічної адміністрації у сфері забезпечення прав і свобод дитини в умовах гібридної війни на Донбасі у контексті загальноєвропейських міжнародних стандартів. У дослідженні також використовується компаративістський метод, за допомогою якого окреслено проблеми конституційно-правового забезпечення захисту дітей в умовах військової агресії на Донбасі, здійснено порівняння міжнародних законодавчих актів та національного законодавства. Метод систематизації (узагальнення) був використаний для узагальнення міжнародно-правового досвіду забезпечення прав дітей в умовах воєнних дій практичних правових заходів тих країн, яких торкнувся збройний конфлікт. Евристично-правовий метод застосовано для розробки пропозицій підвищення ефективності та вдосконалення чинного законодавства України щодо захисту дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій на Донбасі.

Методологічну стратегію наукового дослідження склали діяльнісний та герменевтичний методологічні підходи, за допомогою яких теоретико-правовий аналіз захисту та забезпечення прав дитини в умовах військових дій на Донбасі здійснено крізь призму їх правового забезпечення та практики реалізації в Україні.

6. Теоретичне та практичне значення результатів дисертації. Сформульовані у дисертаційному дослідженні положення, висновки, рекомендації та пропозиції розширюють і поглиблюють уявлення про захист прав дітей внаслідок негативного впливу військових дій на Донбасі, а також

пропонують зміни до законодавства щодо захисту прав дітей, що дасть змогу посилити захист неповнолітніх від наслідків збройного конфлікту. Отже, вони мають як загальнотеоретичне, так і спеціально-галузеве значення для науки загалом.

Результати дисертації можуть бути застосовані при розробці рекомендацій у практичній діяльності правоохоронних та інших державних органів, громадських і міжнародних організацій з питань боротьби із залученням дітей до участі у військових конфліктах; при внесенні змін і доповнень до нормативно-правових законодавчих актів та підготовці проектів законів щодо захисту прав дітей щодо участі у військових конфліктах; під час розробки комплексних загальнодержавних програм, спрямованих на підвищення ефективності роботи з охорони прав дітей, особливо тих, які постраждали внаслідок військових дій на Донбасі; під час підготовки майбутніх магістерських та докторських дисертаційних робіт; при написанні підручників, навчальних посібників; для підвищення рівня правових знань пересічних громадян з цього питання, сприяння правовому вихованню і підвищенню рівня правової свідомості та правової культури органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

7. Використання результатів роботи. Результати дисертаційного дослідження впроваджено: у навчальний та виховний процес ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» (Довідка про апробацію і впровадження дисертаційного дослідження №24-1/13 від 09 червня 2021 року); у практичній діяльності органів місцевого самоврядування Бучанської районної ради (Акт впровадження дисертаційного дослідження №345 від 10 червня 2021 року).

8. Особиста участь автора в одержанні наукових і практичних результатів, що викладені в дисертаційній роботі.

Дисертаційна робота виконана на кафедрі теорії та історії держави і права Вищого навчального закладу «Університет економіки та права «КРОК». Науковий керівник: професор, доктор юридичних наук, Герой України,

Заслужений юрист України, Лауреат премії імені Ярослава Мудрого, Проректор з науково-педагогічної роботи (юридична освіта) Університету економіки та права «КРОК» Француз Анатолій Йосипович.

На підставі вивчення дисертації рецензентами встановлено, що дисертаційна робота Степаненко Наталії В'ячеславівни є самостійним завершеним науковим дослідженням, вона виконана на актуальну тему, відзначається новизною і практичною значимістю результатів, викладена згідно вимог наукового стилю з кваліфікованою інтерпретацією основних положень, які впливають із власних досліджень автора.

9. Перелік публікацій за темою дисертації та особистий внесок автора.

Основні положення та матеріали дослідження висвітлено в семи публікаціях, серед яких: дві статті в наукових періодичних виданнях України, що включені до міжнародних наукометричних баз, дві статті – у міжнародних виданнях, та три публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації.

Праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Степаненко Н.В. Інститут забезпечення прав дитини: історико-правовий аналіз. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2018. № 31. С. 86-97. 0,5 друк. арк. (Index Copernicus, Ulrichsweb Global Serials Directory, США).

2. Француз А.Й., Степаненко Н.В. Дотримання прав дитини в зоні військового конфлікту. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2017. Вип. 29. С. 5-13. 0,37 друк. арк. (Index Copernicus, Ulrichsweb Global Serials Directory, США). Особистий внесок автора полягає у науковому аналізі теоретико-правових норм захисту та дотримання прав дитини під час військового конфлікту та становить 0,29 друк. арк.

3. Stepanenko N. Children's rights in Ukraine as a «new axiology» of democratic development in the context of globalization challenges. *Public Administration and Law Review*. 2021. Issue 3(7). Pp. 46-53. DOI <https://doi.org/10.36690/2674-5216-2021-3-46> 0,33 друк. арк. (National Library of Estonia, CrossRef, Index Copernicus, Google Scholar, Academic Resource Index

(ResearchBib), PKP – Index, Eurasian Scientific Journal Index, Dimensions, OpenAire).

4. Stepanenko Natalia V. The child rights violations in the zones of military conflicts. *Zeszyty Naukowe Panstwowej Wyzszej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy*. 2019. № 32(3). S. 183-186. 0,16 друк. арк. (Index Copernicus).

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

5. Степаненко Н.В. Практика Європейського суду з прав людини у справах, пов'язаних із захистом прав і свобод дитини. *Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: матеріали Міжнародної конференції* (м. Київ, 21-22 листопада 2019 р.). Київ: Університет «КРОК», 2019. С. 112-115. 0,16 друк. арк.

6. Француз А.Й., Степаненко Н.В. Теоретико-правовий аспект деструктивних інтернет-комунікацій неповнолітніх: удосконалення чинного законодавства. *Актуальні питання сучасної науки та практики: матеріали науково-практичної конференції* (м. Київ, 15 листопада 2018 р. – К.: Університет «КРОК», 2018. – С. 690-693. 0,12 друк. арк. Особистий внесок автора полягає у з'ясуванні особливостей правового регулювання деструктивних інтернет-комунікацій неповнолітніх та становить 0,09 друк. арк.

7. Степаненко Н. В. Законодательные пробелы в сфере защиты прав детей в вооруженном конфликте в Украине: теоретико-правовой анализ. *W trosce o rozwój i bezpieczeństwo dziecka -aspekty społeczno-prawne/* pod redakcja Anny Pawlak, Beaty Skwarek, Justyny Stadniczenko. Warszawa, 2020. S. 421-429. 0,20 друк. арк.

ВВАЖАТИ, що дисертаційна робота Степаненко Наталії В'ячеславівни «Захист та забезпечення прав дитини в умовах військових дій на Донбасі: теоретико-правовий аналіз» є самостійним завершеним науковим дослідженням, що виконана на актуальну тему, відзначається новизною і практичною значимістю результатів, викладена згідно вимог наукового стилю

з кваліфікованою інтерпретацією основних положень, які впливають із власних досліджень авторки. Представлене до захисту дисертаційне дослідження відповідає галузі знань 08 «Право», спеціальності 081 «Право», вимогам пп. 9, 10, 11 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167.

РЕКОМЕНДУВАТИ:

Дисертаційна робота «Захист та забезпечення прав дитини в умовах військових дій на Донбасі: теоретико-правовий аналіз», подана Степаненко Наталією В'ячеславівною може бути рекомендована на здобуття наукового ступеня доктора філософії (PhD) галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» у разовій спеціалізованій вченій раді.

Рецензенти:

Д.ю.н., професор, професор кафедри теорії та історії держави і права ВНЗ

«Університет економіки та права «КРОК» **В. Б. Скоморовський**

К.ю.н, доцент, доцент кафедри

державно-правових дисциплін ВНЗ

«Університет економіки та права «КРОК» **І. М. Долянська**

Підписи В. В. Скоморовського, І. М. Долянської засвідчук
Директор департаменту кадрів вищого навчального закладу
«Університет економіки та права «Крок»
Олександр ПАНІН
" 03 " 09 2021 р.